

تحلیل شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات شهری (مطالعه موردی: شهر کوهبنان)

محمود قدیری* - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور
حسن حکمت‌نیا - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور
مریم سیفالهی - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۷/۱۳

چکیده

کیفیت زندگی شهری یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مطالعات شهری در کشورهای مختلف از جمله در ایران است. این مهم به دلیل اهمیت روزافزون مطالعات کیفیت زندگی در پایش سیاست‌های عمومی و نقش آن همچون ابزاری کارآمد در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری است. بر این اساس، هدف از این پژوهش تحلیل چگونگی شاخص‌های کیفیت زندگی محلات شهر کوهبنان در چارچوب روش توصیفی-تحلیلی است. مفهوم کیفیت زندگی در ۴ بُعد، ۸ مؤلفه، و ۲۹ شاخص تعریف عملیاتی شد. داده‌های مورد نیاز به روش میدانی و با استفاده از پرسشنامه «خانوار گردآوری شد. حجم نمونه به روش کوکران و برابر با ۳۷۷ خانوار تعیین شد و نمونه‌گیری به روش تصادفی-سیستماتیک انجام گرفت. تحلیل داده‌ها نیز با استفاده از آمار توصیفی، مدل ANP، مدل همپوشانی فازی، تحلیل واریانس یک‌طرفه، و روش t استودنت انجام شد. مطابق نتایج، که بیانگر وجود تفاوت در کیفیت زندگی محلات شهر کوهبنان و محرومیت محله دهمیر است، این محله باید در اولویت رسیدگی و برنامه‌ریزی قرار گیرد. در این زمینه قراردادن متغیرهای سن و درآمد در کانون توجه با توجه به وجود ارتباط مستقیم و معنادار آن با کیفیت زندگی ضروری است. به علاوه، با توجه به اینکه عوامل میزان درآمد، دسترسی به امکانات بهداشتی، و فرصت‌های شغلی در بین سایر عوامل بررسی شده تأثیر بیشتری در کیفیت زندگی شهر کوهبنان داشته‌اند، لازم است این عوامل نیز در اولویت رسیدگی و برنامه‌ریزی قرار گیرند. نتیجه اینکه در شناخت و بهبود کیفیت زندگی لازم است شرایط محلی، اجتماعی، و محیطی هر شهر به‌خوبی مورد توجه قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: شهر کوهبنان، کیفیت زندگی، محلات شهری.

مقدمه

رشد سریع شهرنشینی در دهه‌های اخیر و بی‌توجهی به ابعاد کیفیت زندگی انسان پیامدهایی نامطلوب در سطح سلامت فردی و اجتماعی شهرها به دنبال داشته است. همچنین، باعث چرخه نامطلوبی از عدم تعادل‌های اجتماعی-اقتصادی و زیست‌محیطی و در مجموع نزول کیفیت زندگی شهری شده است. یکی از رویکردهای نوین در زمینه اصلاح و گسترش مفهوم توسعه شهری مطرح‌شدن مفهوم کیفیت زندگی و دخالت‌دادن شاخص‌های اجتماعی و کیفی در اهداف توسعه و عمران شهری و منطقه‌ای است (ابراهیم‌زاده و قادر مرزی، ۱۳۹۴: ۱۴۱).

کیفیت زندگی عنصر کلیدی شهرها و مناطق جذاب و رقابتی است؛ زیرا نشان‌دهنده عامل جذب و نگهداشت افراد، شرکت‌های جدید، و نیز جمعیت‌های ساکن است. بنابراین، ضرورت اندازه‌گیری کیفیت زندگی به شکل فزاینده‌ای اهمیت یافته است (بیاگیا و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۳۷). کیفیت زندگی عمدتاً به‌عنوان رضایت از زندگی، خوشبختی و سعادت، رفاه و آسایش شناخته می‌شود و سطح توقع نیازهای انسان را منعکس می‌کند (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۴: ۲، ۳). همچنین، سازمان بهداشت جهانی کیفیت زندگی را چنین تعریف می‌کند: «کیفیت زندگی ادراک فرد از موقعیت زندگی خود در چارچوب نظام‌های فرهنگی و ارزشی است که در آن زندگی می‌کند و با اهداف، معیارها، و دغدغه‌های او رابطه دارد. این امر بسیار گسترده است و به شیوه‌های پیچیده تحت تأثیر سلامت فیزیکی، حالت روانی، و میزان استقلال و روابط او با جنبه‌های مهم محیط وی قرار دارد». گستردگی مفهوم کیفیت زندگی و نیز پیچیدگی آن به گستردگی ادبیات کیفیت زندگی منجر شده است (حجازی و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۲). البته باید خاطر نشان کرد که جست‌وجوی معیارهای مناسب کیفیت زندگی به‌خاطر پیچیدگی این مفهوم کار ساده‌ای نیست. کمبود تعریف مشترک در ادبیات نظری مربوطه تأییدکننده این موضوع است (بیاگیا و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۳۸).

کیفیت زندگی از دهه ۱۹۶۰ به بعد وارد ادبیات نظری و مطبوعاتی توسعه شده و همچنین به یکی از موضوعات مورد علاقه علوم اجتماعی تبدیل و مبنای تمایز و دسته‌بندی‌های نوین کشورها در سال‌های اخیر نیز شده است (شاهرخی ساردو و نوری‌پور، ۱۳۹۴: ۲۰). همچنین، دارای معانی گوناگونی برای افراد و گروه‌های مختلف است. برخی آن را قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه، برخی دیگر سنجه‌هایی برای میزان جذابیت، و برخی رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایتمندی، و ... تفسیر کرده‌اند (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۷-۸۹).

شایان ذکر است که لیو (۱۹۸۳) کیفیت زندگی را عنوانی جدید برای مفهوم قدیمی بهزیستی مادی و روانی مردم در محیط زندگی خود بیان نموده است. مولر (۱۹۸۳) به نقل از: رضوانی و همکاران، (۱۳۸۸: ۹۳) کیفیت زندگی را میزان رفاه افراد و گروه‌ها تحت شرایط اجتماعی و اقتصادی عمومی تعریف می‌کند. فو (۲۰۰۰) کیفیت زندگی را رضایت کلی فرد از زندگی می‌داند. از نظر پسیون (۲۰۰۳) کیفیت زندگی به وضعیت محیطی که مردم در آن زندگی می‌کنند و نیز به برخی صفات و ویژگی‌های خود مردم دلالت دارد. کواستانزا و همکاران (۲۰۰۷) کیفیت زندگی را میزان تأمین نیازهای انسانی در ارتباط با ادراکات افراد و گروه‌ها از بهزیستی ذهنی تعریف می‌کنند. داس (۲۰۰۸) کیفیت زندگی را بهزیستی یا عدم بهزیستی مردم و محیط زندگی آن‌ها تعریف می‌کند. با توجه به تعاریف ارائه‌شده، می‌توان واژگان کلیدی مورد استفاده در تعریف کیفیت زندگی را این‌گونه خلاصه کرد: واقعیات عینی، ادراکات ذهنی، برخورداری، بهزیستی، رضایت از زندگی، و نیازهای انسانی (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۳). همچنین، به دنبال غفلت از جنبه‌های کیفی زندگی انسان طی چند دهه گذشته در کشورهای غربی مورد توجه اندیشمندان و متفکران علوم انسانی قرار گرفت (ربانی و کیانپور، ۱۳۸۶: ۷۱). درواقع، هدف از مفهوم کیفیت زندگی شهری رسیدن به توسعه شهری خصوصاً توسعه پایدار است تا دستیابی به رفاه و استفاده مناسب از امکانات را فراهم آورد. از این رو، با توجه به اینکه شهر کوهبنان یکی از مناطق خوش آب و هوای

استان کرمان محسوب می‌شود، می‌توان خاطر نشان کرد که سطح‌بندی کیفیت زندگی نقش بسزایی در رفاه این شهر دارد و می‌تواند باعث توسعه شهر شود. با توجه به اینکه کیفیت زندگی وضعیت محیطی را شامل می‌شود و همچنین نوع مسکن این منطقه از لحاظ کیفیت در سطح نسبتاً پایینی قرار دارد، می‌توان با برنامه‌ریزی کاربردی و سرمایه‌گذاری رفاه و زیبایی را در این شهر افزایش داد و در نهایت به توسعه رسید. بنابراین، برای شناخت بهتر وضع موجود و اطلاع از کمبودها و ضعف‌های مهم، لازم و ضروری است که کیفیت زندگی در شهر کوهبنان بررسی شود تا مبنایی برای برنامه‌ریزی بهتر و ارائه راهبردها و سیاست‌های مناسب فراهم شود. بنابراین، نگارندگان در پژوهش حاضر با هدف تحلیل و بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی در فضاهای شهری درصددند به بررسی وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات مختلف شهر کوهبنان بپردازند. بر این اساس، سؤال‌های پژوهش بدین شکل ارائه شد: ۱. وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات مختلف شهر کوهبنان چگونه است؟ ۲. تأثیر شاخص‌های کیفیت زندگی بر روی محلات شهر کوهبنان چگونه است؟

مبانی نظری

هیتات در سال ۲۰۱۲، در ۵۴ شهر کشورهای توسعه‌یافته برای شناسایی مهم‌ترین اجزای مفهوم شکوفایی مطالعاتی انجام داد. کارشناسانی از کشورهای آسیا، آفریقا، کشورهای عربی، و امریکای لاتین به این اجماع دست یافتند که شکوفایی شهری از ادغام پنج بُعد حیاتی ایجاد می‌شود: ۱. بهره‌وری؛ ۲. توسعه زیرساخت؛ ۳. کیفیت زندگی؛ ۴. برابری و مشارکت اجتماعی؛ ۵. پایداری محیطی (سندز، ۲۰۱۵: ۱-۲). شهرها تنها زمانی به شکوفایی می‌رسند که اهداف زیست‌محیطی و اجتماعی آن‌ها به‌طور کامل با اهداف اقتصادی‌شان یکپارچه شود (بی‌جی‌کانالار و همکاران، ۲۰۱۵). بنابراین، کیفیت زندگی یکی از ابعاد حیاتی توسعه و شکوفایی شهری و نیازمند توجه جدی و اساسی است.

شمار زیادی از محققان درباره ادبیات کیفیت زندگی بررسی کرده‌اند و در این مورد موافقت وجود دارد که تعریفی پرمعنی و جامع از کیفیت زندگی می‌بایست به رسمیت شناخته شود که: این مفهوم (کیفیت زندگی) دو بُعد مرتبط و پیوسته دارد: یک بُعد روانشناختی و یک بُعد محیطی (خراسانی مقدم و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۱).

گری سن و یونگ (به نقل از ماسام، ۲۰۰۲: ۱۸۱) اشاره می‌کنند به‌نظر می‌رسد توافق و اجماعی وجود داشته باشد که در تعیین کیفیت زندگی دو سری بنیادی از اجزا و فرایندها در تعامل‌اند: آن‌هایی که به یک فرایند روان‌شناختی داخلی وابسته‌اند و احساس رضایتمندی یا کامروایی ایجاد می‌کنند و آن‌ها که شرایط بیرونی هستند و فرایندهای داخلی را برمی‌انگیزند. راجع به بُعد اول، عبارات دیگری به کار رفته است. مثلاً، کیفیت زندگی انفرادی / شخصی، رفاه و خوشبختی ذهنی و درونی، یا رضایت از زندگی. برای بُعد دوم عبارات و سطوح مختلفی به کار رفته است. مثلاً، کیفیت زندگی شهری، کیفیت زندگی اجتماعی، کیفیت مکان، و کیفیت زندگی محیطی.

از آنجا که مفهوم «کیفیت زندگی» چنین پیچیده و چندوجهی است، غالباً گفته می‌شود که ترکیب و آمیختن هر دو بُعد برای فراهم کردن تصویر کاملی از کیفیت زندگی درباره یک شخص یا یک مکان اهمیت دارد. دیسارت و دلر استدلال می‌کنند که کیفیت زندگی یک فرد وابسته است به حقایق بیرونی و عینی زندگی‌اش و ادراک درونی و ذهنی که او از این عوامل و نیز از خویشتن دارد (دیزارت و دلر، ۲۰۰۰: ۱۷۹).

مرور مطالعات انجام‌شده در زمینه کیفیت زندگی شهری نشان می‌دهد که مفهوم کیفیت زندگی مفهومی چندجانبه و چندوجهی است. جدول ۱ جنبه‌هایی را که در پژوهش‌های مختلف در زمینه کیفیت زندگی شهری، به‌عنوان جنبه‌های مختلف کیفیت زندگی شهری توسط پژوهشگران مختلف انتخاب شده است، نشان می‌دهد.

جدول ۱. جنبه‌های کیفیت زندگی شهری در پژوهش‌های مختلف

لیو (۱۹۷۶)	۱- اقتصاد، ۲- سیاست، ۳- محیط زیست، ۴- اجتماع، ۵- آموزش
بویر و ساواجیو (۱۹۸۱)	۱- آب و هوا، ۲- مسکن، ۳- محیط زیست و بهداشت، ۴- جرم، ۵- حمل و نقل، ۶- آموزش، ۷- هنر، ۸- تفریح، ۹- اقتصاد
بلومکیست (۱۹۸۸)	۱- نزولات جوی، ۲- تعداد روزهای گرم، ۳- تعداد روزهای سرد، ۴- رطوبت، ۵- سرعت باد، ۶- تابش آفتاب، ۷- ساحل، ۸-
استور و لیون (۱۹۹۲)	جرم، ۹- نسبت معلم به شاگرد، ۱۰- ذرات معلق، ۱۱- مواد زاید
صوفیان (۱۹۹۳)	۱- امنیت عمومی، ۲- هزینه خوراک، ۳- فضای زندگی، ۴- استاندارد مسکن، ۵- ارتباطات، ۶- آموزش، ۷- بهداشت عمومی، ۸- آرامش، ۹- جریان ترافیک، ۱۰- هوای پاک
هیومن دیو (۱۹۹۴)	۱- امید به زندگی، ۲- نرخ بیسوادی بزرگسالان، ۳- متوسط قدرت خرید
پروتسنسکو (۱۹۹۷)	۱- درآمد ماهانه هر شخص، ۲- توزیع درآمد، ۳- مخارج، ۴- خوراک ماهانه

منبع: آلتگین و همکاران، ۲۰۰۱: ۳۴۳

سانتوس و مارتینز (۲۰۰۷: ۴۲۱-۴۲۲) نیز، در پژوهشی به منظور نظارت بر کیفیت زندگی شهری در شهر پورتو، برای کیفیت زندگی شهری در این شهر جنبه‌هایی را بدین شرح تعریف کرده‌اند: الف) جامعه: جمعیت، آموزش، ساختار فرهنگی، بهداشت، ایمنی، ناهنجاری‌های اجتماعی؛ ب) وضعیت محیط زیست: فضاهای سبز، آب و هوا، صدا، کیفیت هوا، زیرساخت‌های اساسی؛ ج) وضعیت کالاهای و خدمات اجتماعی: تسهیلات اجتماعی، تسهیلات ورزشی، تسهیلات آموزشی، تسهیلات اجتماعی و درمانی، تحرک و پویایی، خرده‌فروشی؛ د) وضعیت اقتصادی: درآمد و هزینه، بازار کار و بازار مسکن، مکانیزم اقتصادی (سانتوس، ۲۰۰۷: ۴۱۷). روسو و همکاران (۲۰۱۵: ۱۵) برداشت از کیفیت زندگی را در ۷۹ شهر اروپایی بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که اهمیت تسهیلات، متغیرهای محیطی، و متغیرهای اجتماعی-اقتصادی مطابق وضعیت هر شهری متفاوت است. شمعی و شهسوار (۱۳۹۶) نیز به ارزیابی کیفیت زندگی در شهرهای جدید (مطالعه موردی: شهر جدید پرند) پرداختند. هدف اصلی این تحقیق بررسی شاخص‌های مرتبط با کیفیت زندگی از دید شهروندان شهر جدید پرند با توجه به سه ویژگی کالبدی، کارکردی، و محیطی است. مطابق نتایج تحقیق وضعیت کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه در زمینه‌های حمل و نقل و ارتباطات محیطی، اقتصادی، و اجتماعی از دید جامعه نمونه مطلوب نبوده و فقط وضعیت از دید ویژگی‌های کالبدی (فضاها و بناها) جامعه نمونه در حد متوسط (با میانگین ۳) ارزیابی شده است. نادری‌نژاد و همکاران (۱۳۹۷) نیز در پژوهش خود بر نفت و ساختار سیاست‌های اجتماعی دولت و تأثیر آن در کیفیت زندگی تأکید کرده و اصلاحات نهادی برای رفع مشکلات موجود در حوزه رفاه و کیفیت زندگی را ضروری می‌دانند. ویژگی‌های خاص محلی و محیطی نیز از جمله مواردی است که با برنامه‌ریزی مناسب می‌تواند در ارتقای کیفیت زندگی مؤثر باشد. به‌طور نمونه، می‌توان به مادی‌های شهر اصفهان اشاره داشت که اثری و مهربانی‌گزار (۱۳۹۷) در پژوهش خود به آن پرداخته‌اند.

ذکر این نکته لازم است که در پژوهش‌های اخیر در زمینه کیفیت زندگی شهری ابعاد مختلف کیفیت زندگی شهری را ابعاد مختلف توسعه پایدار شهری در نظر می‌گیرند. در واقع، این عقیده به وجود آمده است که مفهوم کیفیت زندگی با توسعه پایدار شهری همگرایی بسیار زیادی دارد و حتی می‌تواند به جای هم به کار برده شود (لطفی، ۱۳۸۸: ۷۱-۷۰). بیشتر محققان و صاحب‌نظران این حوزه بر آن‌اند که کیفیت زندگی پنج بُعد فیزیکی، اجتماعی، روان‌شناختی، محیطی، و اقتصادی دارد. در بُعد فیزیکی، پرسش‌هایی مربوط به ابعاد جسمانی-انسان، شامل قدرت، انرژی، و توانایی انجام فعالیت‌های روزمره و خودمراقبتی و همچنین علائم بیماری مانند درد، تفسیر و سنجش می‌شوند. در بُعد اجتماعی، احساس بهتر بودن و کیفیت ارتباط افراد با خانواده، دوستان، دیگران، و اجتماع تبیین می‌شود. بُعد روانی کیفیت زندگی شاخص‌هایی چون رضایت، شادمانی، و امنیت را دربر می‌گیرد و در بعضی موارد رضایت اجتماعی نیز نامیده می‌شود. همچنین، ابعاد

محیطی که دربرگیرنده سنجه‌هایی چون مسکن، دسترسی به خدمات، و امنیت محیطی است. جنبه‌های دیگر، توجه به فرصت‌های اجتماعی، امید به اشتغال، ثروت، و اوقات فراغت است (قائد رحمتی و جمشیدی، ۱۳۹۴: ۶۷-۶۸).

نتیجه اینکه باید توجه داشت که جست‌وجوی معیارهای مناسب کیفیت زندگی به‌خاطر پیچیدگی این مفهوم کار ساده‌ای نیست. کمبود تعریف مشترک در ادبیات نظری مربوطه تأییدکننده این موضوع است. دو مسئله مرتبط با هم وجود دارد که هر دو با معیارهای چندبُعدی کیفیت زندگی مرتبط است و هر مطالعه‌ای در مورد آن را پیچیده می‌کند: مسئله اول این است که کیفیت زندگی به مجموعه‌ای از ویژگی‌های بیرونی وابسته است، نظیر کیفیت و کمیت خدمات عمومی، محیط طبیعی و انسان‌ساخت، و تسهیلات فرهنگی. همچنین، عوامل ناملموسی نظیر کنش‌های انسانی و سرمایه اجتماعی و انسانی. مسئله دوم این است که کیفیت زندگی به خصوصیات درونی ساکنان وابسته است، نظیر پایگاه اجتماعی، جنسیت، سن، تحصیلات، فرهنگ، و نژاد. از همین رو، از دو دسته وسیع از شاخص‌ها برای تحلیل کیفیت زندگی استفاده شده است: شاخص‌های ذهنی و عینی کیفیت زندگی (بیایا و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۳۸). در واقع، در مطالعه‌های کیفیت زندگی شهری، دو رویکرد ذهنی و عینی وجود دارد (لی، ۲۰۰۸: ۱۲۰۰؛ داس، ۲۰۰۸؛ کمپ و همکاران، ۲۰۰۳؛ کلس، ۲۰۱۲). البته، توافقی عمومی وجود دارد که از طریق یکپارچه‌کردن ابعاد عینی و ذهنی کیفیت زندگی امکان به‌دست‌آوردن تصویر کامل‌تر و مفیدتری از آن در مقیاس‌های گوناگون مکانی و زمانی ایجاد می‌شود (رضوانی و دیگران، ۱۳۸۸: ۹۵). همچنین، باید توجه داشت که برداشت ساکنان هر شهری از کیفیت زندگی تحت تأثیر پنج دسته از عوامل قرار می‌گیرد: ۱. خصوصیات فردی نظیر جنسیت، سن، منزلت اجتماعی، داشتن فرزند، شغل، تحصیلات، درآمد؛ ۲. تسهیلات بکر محیطی نظیر هوا، کوه، دریا؛ ۳. انواع تسهیلات انسان‌ساخت نظیر خدمات آموزشی، بهداشت، تسهیلات حمل و نقل، تسهیلات فرهنگی؛ ۴. مشکلاتی نظیر جرم و جنایت، آلودگی هوا، آلودگی صوتی؛ ۵. تعاملات اجتماعی با دوستان و خویشاوندان (بیایا و همکاران، ۲۰۱۸؛ کاستانزا و همکاران، ۲۰۰۷؛ سیرگی و کورن‌ول، ۲۰۰۲).

روش پژوهش

تحقیق حاضر مطالعه موردی از نوع توصیفی-تحلیلی همچنین اسنادی-میدانی است و در بخش اصلی مطالعه موردی از روش پیمایشی استفاده شده است. در این پژوهش بر اساس مبانی نظری تحقیق و نیز توجه به شرایط محیطی و اجتماعی محدوده مطالعه، مفهوم کیفیت زندگی در ۴ بعد، ۸ مؤلفه، و ۲۹ شاخص تعریف و عملیاتی شد (جدول ۲).

جدول ۲. متغیرها و شاخص‌های تحقیق

شاخص	مؤلفه	بعد
کیفیت مسکن، سیستم گرمایشی و سرمایشی	مسکن	کالبدی
زیبایی و جذابیت محله، رضایت از تجهیزات پیاده‌روها، رضایت از سازگاری کاربری‌ها، رضایت از وضعیت خیابان‌ها، رضایت از فضای سبز محله	محیط محله	کالبدی
دسترسی به امکانات آموزشی، دسترسی به امکانات بهداشتی، دسترسی به مراکز ورزشی، دسترسی به مراکز تفریحی، دسترسی به مراکز اداری، دسترسی به مراکز فرهنگی (کتابخانه و...)، دسترسی به حمل و نقل	دسترسی‌ها	اجتماعی
رضایت از امنیت محله، نسبت تعداد جرایم به اشخاص، همسایگی امن	امنیت اجتماعی	اجتماعی
فرصت‌های شغلی، میزان درآمد	اشتغال	اقتصادی
امنیت اشتغال، امنیت درآمد، امنیت جانی و مالی	امنیت	اقتصادی
رضایت از کمبود آلودگی‌های زیست‌محیطی مثل آلودگی‌های صوتی و هوا، رضایت از سیستم دفع پسماندهای خانگی و جمع‌آوری زباله، رضایت از نظافت محله، رضایت از آب آشامیدنی، مشکل دفع آب باران	بهداشت محیطی	زیست‌محیطی
مقاومت در برابر خطرهای طبیعی مانند سیل و زلزله و قرارنگرفتن خانه‌های مسکونی در حریم سیلاب	ایمنی محیطی	زیست‌محیطی

ماخذ: بیایا، ۲۰۱۸؛ کاستانزا و همکاران، ۲۰۰۷؛ سیرگی و کورن‌ول، ۲۰۰۲؛ آلتگین و همکاران، ۲۰۰۱، ۳۴۳؛ قائد رحمتی و جمشیدی، ۱۳۹۴: ۶۸-۶۷

وزن شاخص‌ها نیز از طریق مدل تحلیل شبکه‌ای ANP به دست آمد. داده‌های مورد نیاز نیز به روش میدانی و با استفاده از پرسش‌نامه خانوار گردآوری شد. پرسش‌نامه خانوار در قالب سؤال‌های بسته و با استفاده از طیف لیکرت طراحی شد. روایی به صورت صوری و محتوایی و با کسب نظر از ۱۰ خبره علمی و دانشگاهی بررسی شد. پایایی پرسش‌نامه خانوار نیز با توزیع تعداد سی پرسش‌نامه و به روش ضریب آلفای کرونباخ به شرح جدول ۳ به دست آمد.

حجم نمونه نیز به روش کوکران و برابر با ۳۷۷ خانوار تعیین شد و نمونه‌گیری به روش تصادفی - سیستماتیک انجام گرفت. طبق سرشماری ۱۳۹۵، تعداد ساکنان شهر کوهبنان ۲۱۷۲۱ نفر و ۵۶۱۰ خانوار برآورد شده است. از این رو، با استفاده از تخصیص متناسب تعداد جمعیت (خانوار) هر محله به همان نسبت نیز پرسش‌نامه بین خانوارها توزیع شد (جدول ۴).

جدول ۳. ضریب آلفای کرونباخ شاخص‌های کیفیت زندگی

ردیف	شاخص	میزان آلفای کرونباخ
۱	اقتصادی	۰٫۷۲۵
۲	اجتماعی	۰٫۸۶۹
۳	زیست‌محیطی	۰٫۸۱۵
۴	کالبدی	۰٫۷۳۶

جدول ۴. تعداد پرسش‌نامه‌های توزیع شده در سطح محلات مورد مطالعه

محلات	جمعیت (خانوار)	تعداد پرسش‌نامه
انصار	۲۳۸۰	۱۲۷
دهمیر	۱۰۲۰	۱۳۰
طالقانی	۲۲۱۰	۱۲۰
جمع کل	۵۶۱۰	۳۷۷

مأخذ: مرکز آمار ایران ۱۳۹۶ و محاسبات نگارنده

بحث و یافته‌ها

ویژگی‌های پاسخ‌گویان

بر اساس ۳۷۷ پرسش‌نامه تکمیل شده، از نظر جنسیت، ۶۲/۵ درصد پاسخ‌گویان مرد و ۳۷/۵ درصد زن می‌باشند. از نظر وضعیت سنی نیز ۱۵/۸ درصد از پاسخ‌گویان بین ۲۰ تا ۳۰ سال، ۲۶/۴ بین ۳۰ تا ۴۰ سال، ۳۹/۱ درصد بین ۴۰ تا ۵۰ سال، و ۱۸/۷ درصد بالای ۵۰ سال دارند. از نظر سواد نیز ۱۴/۴، ۳۴/۴، ۲۰/۳، ۱۹/۳، و ۱۱/۶ درصد پاسخ‌گویان به ترتیب بی‌سواد، زیر دیپلم، دیپلم، لیسانس، و بالاتر از لیسانس هستند. سطح درآمدی پاسخ‌گویان نیز بر حسب محله در جدول ۵ ارائه شده است که در مجموع حدود ۳۵ درصد پاسخ‌گویان درآمدی بیش از ۵۰۰ هزار تومان را در ماه اظهار داشته‌اند.

جدول ۵. فراوانی و درصد پاسخ‌گویان در محلات مختلف بر حسب گروه‌های درآمدی

درصد و فراوانی درآمد خانوار		سطح درآمد (تومان)					
		۱ تا ۳ میلیون	۵۰۰ تا ۱ میلیون	۴۰۰-۵۰۰	۳۰۰-۴۰۰	۲۰۰-۳۰۰	۱۰۰-۲۰۰
انصار	تعداد	۱	۱۲	۲۹	۴۳	۴۰	۲
	درصد	۰.۶	۹.۳	۲۳.۶	۳۴.۱	۳۰.۹	۱.۵
محلات	تعداد	۶	۱۹	۳۱	۳۹	۳۴	۱
	درصد	۳.۵	۱۴.۶	۲۳.۸	۳۰.۸	۲۶.۷	۰.۶
طالقانی	تعداد	...	۱۹	۳۴	۳۰	۳۶	۱
	درصد	...	۱۴.۶	۲۶.۷	۲۶.۲	۳۱.۹	۰.۶
کل	تعداد	۵۸	۷۴	۱۰۵	۶۵	۳۱	۴۴
	درصد	۱۵.۸	۱۹.۵	۲۴.۴	۱۷.۳	۸.۴	۱۴.۶

توصیف کیفیت زندگی خانوارهای شهر کوهبنان بر حسب شاخص‌های مختلف

نتایج تحلیل وضعیت خانوارهای نمونه شهر کوهبنان از نظر گویه‌های شاخص اجتماعی کیفیت زندگی (جدول ۶) نشان می‌دهد که شاخص دسترسی به امکانات بهداشتی با میانگین ۳/۵۲ در رتبه اول قرار دارد و دسترسی به مراکز اداری با میانگین ۳/۴۶ در رتبه دوم قرار دارد و شاخص دسترسی به مراکز تفریحی با میانگین ۳/۲۳ رتبه سوم را به خود اختصاص داده است. همچنین، شاخص دسترسی به مراکز بهداشتی با میانگین ۱/۵۶ رتبه دهم را کسب کرده است.

جدول ۶. وضعیت و رتبه محلات شهر کوهبنان از نظر شاخص‌های کیفیت زندگی

رتبه	انحراف معیار	میانگین	فراوانی هر شاخص					شاخص‌های اجتماعی	
			خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم		
۸	۰.۹۷۷	۱.۷۱	۰	۱۴	۶۸	۱۲۲	۱۴۲	۳۱	دسترسی به امکانات آموزشی
۱	۰.۹۵۷	۳.۵۲	۵۵	۱۴۰	۱۳۸	۳۷	۳	۴	دسترسی به امکانات بهداشتی
۱۰	۱.۳۰۶	۱.۵۶	۷	۲۰	۶۹	۸۷	۹۱	۱۰۳	دسترسی به مراکز ورزشی
۳	۱.۰۹۷	۳.۲۳	۵۰	۱۰۴	۱۳۰	۶۸	۲۵	۰	دسترسی به مراکز تفریحی
۲	۰.۸۱۸	۳.۴۶	۲۷	۱۶۶	۱۴۶	۳۱	۷	۰	دسترسی به مراکز اداری
۵	۰.۷۶۵	۲.۵۱	۰	۲۵	۱۷۹	۱۳۵	۳۸	۰	دسترسی به مراکز فرهنگی
۹	۱.۲۸۳	۱.۵۹	۳	۱۱	۱۰۵	۶۱	۱۰۱	۹۶	دسترسی به حمل و نقل
۶	۱.۲۶۶	۱.۹۸	۰	۴۲	۱۰۶	۹۸	۶۵	۶۶	رضایت از امنیت محله
۴	۱.۲۱۲	۲.۵۲	۰	۹۲	۱۱۷	۹۷	۳۸	۳۳	جرایم اشخاص
۷	۰.۸۹۹	۱.۹۵	۰	۳۴	۴۱	۱۷۴	۱۲۸	۰	همسایگی امن

به‌منظور خلاصه‌گویی، از ارائه جدول تفصیلی فراوانی گویه‌های سه شاخص دیگر در اینجا صرف‌نظر شد. اما نتایج کلی کیفیت زندگی محلات شهر کوهبنان بر حسب شاخص‌های چهارگانه در جدول ۷ ارائه شده است. مطابق نتایج به‌دست‌آمده، محله انصار در سه شاخص اجتماعی، کالبدی، و زیست‌محیطی دارای رتبه اول است؛ اما از نظر شاخص اقتصادی رتبه سوم را به‌دست آورده است. محله دهمیر نیز از نظر همه شاخص‌ها دارای رتبه ۲ است. محله طالقانی نیز در شاخص اقتصادی دارای رتبه ۱ و در سایر شاخص‌ها دارای رتبه ۳ است.

جدول ۷. وضعیت و رتبه محلات شهر کوهبنان از نظر شاخص‌های کیفیت زندگی

محلّه	شاخص اجتماعی		شاخص کالبدی		شاخص اقتصادی		شاخص زیست‌محیطی	
	رتبه	انحراف‌معیار	رتبه	انحراف‌معیار	رتبه	انحراف‌معیار	رتبه	انحراف‌معیار
انصار	۱	۰.۵۱۴۸۱	۱	۰.۴۷۵۸۷	۳	۰.۶۵۵۱۶	۱	۰.۶۵۵۱۶
دهمیر	۲	۰.۵۱۴۸۱	۲	۰.۳۳۴۷۴	۲	۰.۴۳۶۷۸	۲	۰.۴۹۲۸۹
طالقانی	۳	۰.۳۰۵۰۲	۳	۰.۳۳۵۶۸	۱	۰.۵۲۸۲۳	۳	۰.۴۵۴۵۸

تعیین وزن شاخص‌ها و رتبه‌بندی محلات با مدل تحلیل شبکه‌ای ANP

برای نتیجه‌گیری بهتر و ارزیابی دقیق‌تر نیاز است وزن شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها به‌دست آید و تلفیق وزنی انجام شود. آنچه که در ادامه انجام شده است. در شکل ۱ ساختار مدل بر اساس شاخص‌ها و زیرشاخص‌های طراحی شده برای سنجش کیفیت زندگی و در ارتباط با گزینه‌های تحقیق آورده شده است. در این پژوهش معیارها در چهار خوشه شامل خوشه‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، و زیست‌محیطی- که هر یک از آنها دربرگیرنده تعدادی عناصرند، قرار گرفته‌اند؛ به گونه‌ای که علاوه بر ارتباط درون‌گروهی در بین خوشه‌ها نیز وابستگی وجود دارد. وزن‌دهی به شاخص‌های مدل ANP بر اساس خروجی داده‌های به‌دست‌آمده از عملیات پیمایشی در سطح محلات شهر کوهبنان انجام شده و مبتنی بر طیف وزنی مدل ANP است که دامنه عددی آن از ۱ تا ۹ را شامل می‌شود. در این روش شبکه را به شاخه‌های کوچک‌تر تقسیم کرده و تک‌تک عناصر هر شاخه مانند i را نسبت به یک عنصر در شاخه z ام مقایسه زوجی می‌کنیم و ترجیح (اولویت) آن‌ها را به‌دست آورده و ماتریس مقایسه زوجی را تشکیل می‌دهیم. سپس، بردار ویژه این ماتریس را به‌دست می‌آوریم (به عبارت دیگر، از مقایسه عناصر شاخه i با هر عنصر از z یک بردار ویژه حاصل می‌شود). حال با مجموعه این بردارهای ویژه یک ماتریس بزرگ (سوپرماتریس) را تشکیل داده که از به توان بالا رساندن آن بردار وزن‌ها به‌دست می‌آید. جدول ۸ نمونه‌ای از روش سوپرماتریس بدون وزن بر اساس داده‌ها و اطلاعات حاصل از بررسی‌های پیمایشی در سطح محلات در مدل ANP در (نرم‌افزار Super Decisions) را نشان می‌دهد. جدول ۹ نمونه‌ای از روش سوپرماتریس حد بر اساس داده‌ها و اطلاعات حاصل از بررسی‌های پیمایشی در سطح محلات مورد بررسی در مدل ANP را نشان می‌دهد. خطوط شبکه تعاملات ابعاد و شاخص‌ها (خوشه‌ها و گره‌ها یا Nod) را نشان می‌دهد. این خطوط از شبکه تعاملات شاخص‌های فرآیندمحوری با استفاده از خروجی‌های مدل‌سازی به‌عنوان ورودی‌های نرم‌افزار ANP حاصل شده است و تعیین روابط و سطح‌بندی ابعاد خوشه‌ها و نودها را در مدل نرم‌افزار مشخص و اجرا می‌کند. در مرحله بعد با توجه به نمودارهای بالا وزن عمومی و وزن نرمال شاخص‌ها محاسبه شده است که در جدول ۱۰ در قالب وزن نهایی بیان شده است.

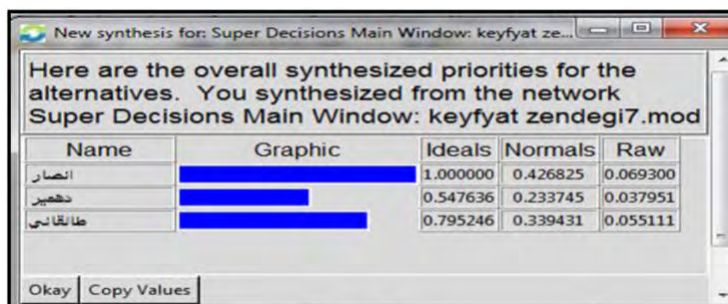
جدول ۱۰. وزن نهایی شاخص‌ها

ردیف	شاخص‌ها	وزن عمومی	وزن نرمال (نهایی)
۱	کیفیت مسکن	۰/۱۲۵	۰/۰۲۳۸
۲	سیستم گرمایشی و سرمایش	۰/۲۲۴	۰/۰۱۱
۳	زیبایی و جذابیت محله	۰/۲۰۵	۰/۰۳۵
۴	رضایت از تجهیزات پیاده‌روها	۰/۱۲۷	۰/۰۱۷
۵	رضایت از سازگاری کاربری‌ها	۰/۱۲۹	۰/۰۱۶
۶	رضایت از وضعیت خیابان‌ها	۰/۰۱۶	۰/۰۵۵۷
۷	رضایت از فضای سبز محله	۰/۱۴۳	۰/۰۲۳
۸	دسترسی به امکانات آموزشی	۰/۰۱۰۵	۰/۰۱۴
۹	دسترسی به امکانات بهداشتی	۰/۰۱۰	۰/۰۱۰۵
۱۰	دسترسی به مراکز ورزشی	۰/۰۹۴	۰/۰۱۲۸
۱۱	دسترسی به مراکز تفریحی	۰/۰۶۹	۰/۰۰۹
۱۲	دسترسی به حمل و نقل عمومی	۰/۰۰۸	۰/۰۷۳
۱۳	دسترسی به مراکز فرهنگی (کتابخانه و ...)	۰/۰۸۸	۰/۰۱۰
۱۴	دسترسی به مراکز اداری	۰/۰۹۰	۰/۰۱۴
۱۵	رضایت از امنیت محله	۰/۳۷۳	۰/۰۶۱
۱۶	همسایگی امن	۰/۲۲۲	۰/۰۰۹
۱۷	نسبت تعداد جرایم به اشخاص	۰/۲۲۶	۰/۰۴۳
۱۸	فرصت‌های شغلی	۰/۰۰۱	۰/۰۵۴
۱۹	میزان درآمد	۰/۰۱۷	۰/۰۴۸
۲۰	امنیت اشتغال	۰/۰۰۴	۰/۰۶۱
۲۱	امنیت درآمد	۰/۰۰۶	۰/۰۵۸
۲۲	امنیت جانی و مالی	۰/۰۰۱	۰/۰۵۰
۲۳	رضایت از کمبود آلودگی‌های زیست‌محیطی مثل آلودگی‌های صوتی و	۰/۲۰۵	۰/۰۳۹
۲۴	رضایت از سیستم دفع پسماندهای خانگی و جمع‌آوری زباله	۰/۱۵۳	۰/۰۲۶۳
۲۵	رضایت از نظافت محله	۰/۰۴۸	۰/۰۰۶
۲۶	رضایت از آب آشامیدنی	۰/۰۰۳	۰/۰۳۶
۲۷	آبگرفتگی و مشکل دفع آب باران	۰/۰۴۵	۰/۰۰۶۱
۲۸	مقاومت در برابر خطرهای طبیعی مانند سیل و زلزله و رانش زمین	۰/۰۲۲	۰/۰۴۸
۲۹	قرارگرفتن خانه‌های مسکونی در حریم سیلاب	۰/۰۳۶	۰/۰۰۴

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

رتبه‌بندی محلات با مدل تحلیل شبکه‌ای ANP

نتایج تحلیل حاکی از آن است که محله انصار با امتیاز نرمال ۰/۴۲۶ در رتبه اول و در سطح برخوردار و محله طالقانی با امتیاز نرمال ۰/۳۳۹ در رتبه دوم و در سطح نیمه‌برخوردار و محله دهمیر با امتیاز نرمال ۰/۲۳۳ در رتبه سوم و در سطح فروبرخوردار یا محروم از شاخص‌های کیفیت زندگی است (شکل ۲). تحلیل نهایی توسط نرم‌افزار (SuperDecisions) بر اساس رتبه‌بندی گزینه‌ها به تصمیم‌گیری در انتخاب استراتژی برای برقراری عدالت در برخورداری همه محلات شهری از امکانات و خدمات متناسب با یک شهر دارای کیفیت زندگی منجر است.

شکل ۲. رتبه‌بندی محلات بر اساس تلفیق شاخص‌های کیفیت زندگی، یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

وزن‌دهی فازی و تهیه نقشه‌های فاکتور Fuzzy با توابع عضویت خطی چندتکه‌ای

به دنبال نتایج روش تحلیل شبکه‌ای در فوق و به منظور تحلیل بیشتر، وزن‌دهی هر یک از معیارها (فاکتورها) بر اساس تأثیر نسبی با استفاده از منطق فازی نیز انجام گرفت. تهیه نقشه فاکتور فازی با تعریف توابع عضویت خطی و با توجه به اثر مثبت یا منفی هر پارامتر و در نظر گرفتن معیارها و ضوابط ارائه شده، دستورهایی در نرم‌افزار GIS و با استفاده از ابزار Raster Calculator نوشته و اجرا شد. تعریف این‌گونه توابع با استفاده از نظر کارشناسان مقادیر توابع عضویت در مرزها به دست آمد و توابع خطی مربوطه شکل گرفتند. در نهایت، خروجی حاصل از هر مرحله لایه رستری است که برای هر لایه اطلاعاتی بر اساس طبقه‌بندی و ضوابط تعریف شده ارزش‌های بین صفر و یک در نظر گرفته است. مرزهای توابع زیرمعیارهای مورد نظر در جدول ۱۱ و محاسبه مقدار عددی لایه‌های مدل همپوشانی شاخص‌های اجتماعی به کاررفته در کیفیت زندگی در سطح محلات و شهر در جدول ۱۲ آمده است.

جدول ۱۱. محاسبه ارزش لایه‌های مدل همپوشانی فازی برای تعیین میزان شاخص‌های کیفیت زندگی

درجه اهمیت خوب		درجه اهمیت متوسط		درجه اهمیت بد		زیرمعیار
$x \leq 750$	+	$750 < x < 1500$	$+ < x < -$	$x \geq 1500$	-	مراکز درمانی
$x \leq 500$	+	$500 < x < 2000$	$+ < x < -$	$x \geq 2000$	-	مراکز آموزشی
$x \leq 500$	+	$500 < x < 1500$	$+ < x < -$	$x \geq 1500$	-	مراکز اداری
$x \leq 500$	+	$500 < x < 1500$	$+ < x < -$	$x \geq 1500$	-	مراکز فرهنگی
$x \leq 250$	+	$250 < x < 450$	$+ < x < -$	$x \geq 450$	-	ورزشی
$x \leq 500$	+	$500 < x < 1500$	$+ < x < -$	$x \geq 1500$	-	تجاری
$x \leq 350$	+	$350 < x < 700$	$+ < x < -$	$x \geq 700$	-	فضای سبز

مأخذ: استنتاج از منابع مختلف و محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۶

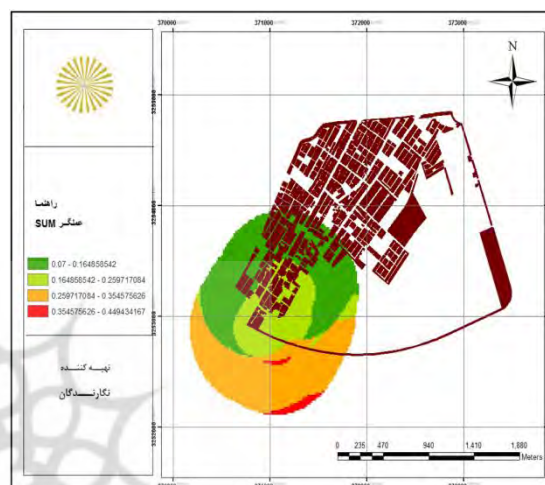
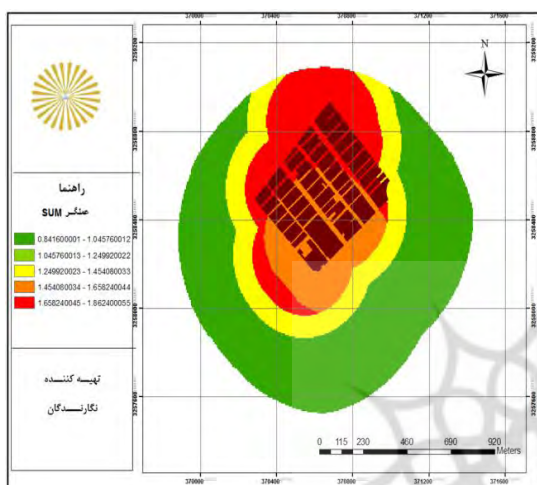
جدول ۱۲. محاسبه مقدار عددی لایه‌های مدل همپوشانی شاخص در پهنه‌بندی کیفیت زندگی در سطح محلات شهر کوهبنان

ردیف	لایه (نقشه)	دهمبر	طالقانی	انصار	کل شهر
۱	آموزشی	۰/۱۳	۰/۲۴۱	۰/۱۴۱	۰/۳۳
۲	اداری	۰/۱۰	۰/۱۱۱	۰/۱۱۷	۰/۱۶
۳	فرهنگی	۰/۱۱	۰/۱۰۱	۰/۰۶۳	۰/۳۰
۴	ورزشی	۰/۹	۰/۱۱۰	۰/۱۰۹	۰/۰۶
۵	درمانی	۰/۰۷	۰/۱۰۰	۰/۰۶۵	۰/۰۲
۶	فضای سبز	۰/۰۵	۰/۱۴۷	۰/۲۷۰	۰/۰۷
۷	تجاری	۰/۳۴	۰/۰۸۷	۰/۱۶۵	۰/۰۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق: ۱۳۹۶ نرخ سازگاری (۰/۱)

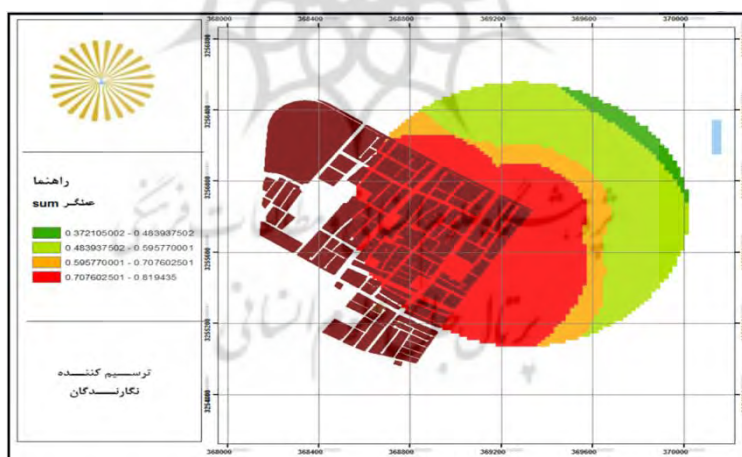
تلفیق نقشه‌های فاکتور در مقیاس محله‌ای

در تلفیق زیرمعیارها (فاکتورها) از روش‌های مختلف فازی از جمله ضرب، جمع جبری، اجتماع، اشتراک، و مقادیر متفاوت از مدل گامای فازی استفاده شد که تنها روش مطلوب مدل گامای فازی بود. از بین مقدار مطلوب گاما در این روش، عملگر Sum است. نقشه‌های رستری به دست آمده از این روش نشان‌دهنده میزان کیفیت زندگی در محلات مورد مطالعه است. مساحت محله دهمیر ۴۷۸۰۶۰ متر مربع و مساحت کیفیت زندگی در این محله ۱۱۲۰۳ مترمربع است؛ مساحت محله طالقانی ۱۳۳۰۲۹ متر مربع و مساحت محدوده کیفیت زندگی ۹۲۳۰۱۳ متر مربع است؛ مساحت محله انصار ۳۰۱۰۲۱ متر مربع و مساحت کیفیت زندگی ۲۲۱۱۲۰ متر مربع است.

شکل ۴. تلفیق لایه بر مبنای عملگر SUM در محله دهمیر

شکل ۳. تلفیق لایه بر مبنای عملگر SUM در محله انصار

شکل ۵. تلفیق لایه بر مبنای عملگر SUM در محله طالقانی، مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

تحلیل تفاوت کیفیت زندگی محلات شهر کوهنجان و ارتباط آن با متغیرهای اجتماعی-اقتصادی - نتایج تحلیلی توصیفی تا این مرحله تفاوت‌هایی را در میزان کیفیت زندگی خانوارهای محلات سه‌گانه نشان داد. اما برای بررسی دقیق‌تر و نیز تعمیم نتایج، در چارچوب روش علی-مقایسه‌ای از روش‌های «تحلیل واریانس یک‌طرفه» و «آزمون توکی» استفاده شد. نتایج مطابق جدول ۱۳ نشان داد که تفاوت معناداری در کیفیت زندگی خانوارهای محلات مختلف در شاخص‌های مورد مطالعه به‌جز شاخص زیست‌محیطی وجود دارد. نتایج تحلیل همبستگی گشتاوری متغیرهای

کیفیت زندگی محلات با سن، تحصیلات، منزلت شغلی، و درآمد نیز نشان داد که تنها شاخص‌های اقتصادی با متغیر سن و درآمد دارای رابطه معناداری است.

جدول ۱۳. تحلیل واریانس یک‌طرفه میانگین شاخص‌های کیفیت زندگی خانوارهای محلات نمونه

Sig.	F	Mean Square	df	Sum of Squares	
۰/۰۱۶	۴/۱۹۱	۹۸۰/۰۰۷	۲	۱۹۶۰/۰۱۳	Between Groups
		۲۳۳/۸۱۴	۳۰۵	۷۱۳۱۳/۱۲۰	Within Groups
			۳۰۷	۷۳۲۷۳/۱۳۳	Total
۰/۰۰۰	۱۳/۸۲۰	۱۹۶۷/۱۰۰	۲	۳۹۳۴/۱۹۹	Between Groups
		۱۴۴/۳۳۸	۳۰۴	۴۳۲۷۰/۸۹۶	Within Groups
			۳۰۶	۴۷۲۰۵/۰۹۵	Total
۰/۰۰۱	۷/۲۶۰	۲۴۹۷/۳۵۸	۲	۴۹۹۴/۷۱۵	Between Groups
		۳۴۳/۹۹۴	۳۰۶	۱۰۵۲۶۲/۰۸۱	Within Groups
			۳۰۸	۱۱۰۲۵۶/۷۹۶	Total
۰/۱۸۶	۱/۶۸۹	۵۱۵/۹۹۳	۲	۱۰۳۱/۹۵۵	Between Groups
		۳۰۱/۵۰۱	۳۰۶	۹۳۴۸۳/۳۸۱	Within Groups
			۳۰۸	۹۴۵۱۵/۳۶۶	Total

تحلیل تأثیر شاخص‌های کیفیت زندگی بر روی محلات شهر کوهبنان

به‌منظور تأثیر شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات شهر کوهبنان از روش t استودنت استفاده شده است. آزمون نشان می‌دهد میزان درآمد در بُعد اقتصادی با میانگین ۳/۸۲ رتبه اول را کسب کرده است. رتبه دوم به بُعد اجتماعی و شاخص دسترسی به امکانات بهداشتی با میانگین ۳/۵۲ اختصاص دارد. پایین‌ترین رتبه نیز به رضایت از سیستم دفع پسماندهای خانگی و جمع‌آوری زباله با میانگین ۰/۷۷۵ اختصاص دارد. بنابراین، شاخص‌های دارای تأثیر بیشتر بر کیفیت زندگی نظیر میزان درآمد و شاخص‌های دسترسی به امکانات و خدمات بایستی در جهت بهبود وضعیت در اولویت توجه قرار گیرند.

جدول ۱۴. تأثیر شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات شهر کوهبنان

رتبه	Sig. (2 - tailed)	مقدار t	شاخص‌ها
۱۱	۰/۰۰۰	۱/۷۱	دسترسی به امکانات آموزشی
۲	۰/۰۰۰	۳/۵۲	دسترسی به امکانات بهداشتی
۱۴	۰/۰۰۰	۱/۵۶	دسترسی به مراکز ورزشی
۴	۰/۰۰۰	۳/۲۳	دسترسی به مراکز تفریحی
۳	۰/۰۰۰	۳/۴۶	دسترسی به مراکز اداری
۶	۰/۰۰۰	۲/۵۱	دسترسی به مراکز فرهنگی (کتابخانه و ...)
۱۳	۰/۰۰۰	۱/۵۹	دسترسی به حمل و نقل عمومی
۹	۰/۰۰۰	۱/۹۸	رضایت از امنیت محله
۵	۰/۰۰۰	۲/۵۲	نسبت تعداد جرایم به اشخاص
۹	۰/۰۰۰	۱/۹۵	همسایگی امن
۷	۰/۰۰۰	۲/۳۰	فرصت‌های شغلی
۱	۰/۰۰۰	۳/۸۲	میزان درآمد
۱۰	۰/۰۰۰	۱/۷۳	امنیت اشتغال
۸	۰/۰۰۰	۲/۱۱	امنیت درآمد
۱۲	۰/۰۰۰	۱/۶۲	امنیت جانی و مالی
۱۶	۰/۰۰۰	۰/۸۵۵	کیفیت مسکن
۱۵	۰/۰۰۰	۱/۲۲۹	زیبایی و جذابیت محله
۱۵	۰/۰۰۰	۱/۲۲۹	رضایت از کمبود آلودگی‌های زیست‌محیطی مثل آلودگی‌های صوتی و ...
۱۷	۰/۰۰۰	۰/۷۷۵	رضایت از سیستم دفع پسماندهای خانگی و جمع‌آوری زباله

نتیجه‌گیری

این پژوهش به صورت پیمایشی و با تکمیل ۳۷۷ پرسش‌نامه به طور تصادفی در سطح محلات در چارچوب سؤال اول به دنبال تحلیل چگونگی شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات شهر کوهبنان در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، و زیست‌محیطی است. با توجه به پژوهش‌های نسبتاً متعدد در حوزه تحلیل کیفیت زندگی، این پژوهش بر اساس رویکردی شکل گرفت که در مجموع ویژگی‌های متمایزی نسبت به سایر پژوهش‌ها بیابد. رویکردی که مبتنی است بر: الف) تأکید بر تعریف شاخص‌های کیفیت زندگی در انطباق با ابعاد توسعه پایدار و همچنین با توجه به ویژگی‌های محلی و اجتماعی شهر مورد مطالعه؛ ب) تأکید بر جامعیت بخشی به تحلیل از طریق انجام دادن تحلیل‌های تکمیلی به خصوص تعیین تأثیر عوامل مؤثر در کیفیت زندگی؛ ج) توجه کردن به لزوم مطالعه شهرهای کوچک و نسبتاً محروم به عنوان یکی از رسالت‌های برنامه‌ریزی و توسعه شهری.

بر این اساس، نتایج تحلیل چگونگی شاخص‌های کیفیت زندگی بر اساس روش‌های آمار توصیفی، مدل ANP، و همپوشانی فازی بیانگر وجود تفاوت در کیفیت زندگی محلات شهر کوهبنان و مناسب بودن وضعیت محله انصار است. محلات طالقانی و دهمیر نیز به ترتیب دارای وضعیت متوسط و نامناسب‌اند. تفاوتی که بر اساس نتایج تحلیل واریانس یک طرفه نیز از نظر آماری معنادار است و بیانگر وجود تمایز یافتگی و نابرابری در کیفیت زندگی خانوارها و محلات شهر کوهبنان است. این تفاوت به نوعی بر اساس نتایج تحلیل همبستگی نیز با متغیرهایی نظیر سن و درآمد ارتباط مستقیم و معناداری دارد. همچنین، تحلیل تأثیر شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات شهر کوهبنان با روش t استودنت نشان داد که شاخص‌های میزان درآمد، دسترسی به امکانات به‌ویژه بهداشتی، فرصت‌های شغلی، امنیت اجتماعی (نسبت جرایم)، و امنیت درآمد به ترتیب تأثیر بیشتری در کیفیت زندگی محلات شهر کوهبنان دارد؛ شاخص‌هایی که می‌توان آن‌ها را به عنوان اولویت‌های برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای بهبود وضعیت و ارتقای کیفیت زندگی محلات شهر کوهبنان و کاهش نابرابری‌ها برشمرد و نیازمند توجه جدی و اساسی می‌باشند.

مقایسه نتایج حاصل از این پژوهش با پژوهش‌های مرتبط نیز بیانگر چند نکته کلیدی است که باید به طور جدی به آن توجه شود. از نکات قابل توجه اینکه، به رغم تفاوت در کیفیت زندگی محلات مختلف و مناسب بودن نسبی وضعیت محله انصار، با توجه به میانگین‌های به دست آمده برای شاخص‌های مختلف مطابق جدول ۷، در هیچ کدام از محله‌ها مقادیر شاخص‌ها از ۲/۶ فراتر نرفته است. آنچه همسو با نتایج پژوهش شمعی و شهسوار (۱۳۹۶) بیانگر پایین بودن سطح کلی کیفیت زندگی بر حسب شاخص‌های مختلف است. وضعیتی که همسو با پژوهش نادری‌نژاد و همکاران (۱۳۹۷) نیازمند تأکید بر ساختار سیاست‌های اجتماعی دولت و لزوم اصلاحات نهادی برای رفع مشکلات موجود در حوزه رفاه و کیفیت زندگی است.

نکته قابل توجه دیگر اینکه مقایسه نتایج این پژوهش با سایر پژوهش‌ها نظیر پژوهش روسو و همکاران (۲۰۱۵) نشان می‌دهد که اهمیت یا تأثیر شاخص‌های مختلف در کیفیت زندگی مطابق وضعیت هر شهری متفاوت است و باید با دقت مورد توجه قرار گیرد. همچنین، مقایسه نتایج پژوهش با مبانی نظری و پژوهش‌هایی نظیر بیاگیا و همکاران (۲۰۱۸) بیانگر این است که کیفیت زندگی به خصوصیات درونی ساکنان هر شهر و محله نیز وابسته است؛ خصوصیات نظیر پایگاه اجتماعی، جنسیت، سن، تحصیلات، فرهنگ، و نژاد. همچنین، برداشت افراد و خانوارها از کیفیت زندگی به عوامل دیگری نظیر ویژگی‌های محلی و محیطی، کیفیت دسترسی به انواع خدمات و تسهیلات، مشکلاتی نظیر جرایم و آلودگی‌ها (هوایی، صوتی، و ...) و نیز میزان سرمایه اجتماعی و تعاملات با دوستان و خویشاوندان وابسته است؛ عواملی که در تحقیقات بیاگیا و همکاران (۲۰۱۸)، کاستانزا و همکاران (۲۰۰۷)، و سیرگی و کورن‌ول (۲۰۰۲) به خوبی به آن

اشاره شده است و بایستی برای بهبود کیفیت زندگی شهرها و محلات شهری و نیز ارتقای برداشت افراد و خانوارها از کیفیت زندگی خود به‌طور جدی مورد توجه قرار گیرد. بنابراین، ویژگی‌ها و شرایط خاص محلی، اجتماعی، و محیطی نظیر مادی‌های شهر اصفهان در پژوهش‌های ارثیا و مهربانی گلزار (۱۳۹۷) از جمله مواردی است که با برنامه‌ریزی مناسب می‌تواند در ارتقای کیفیت زندگی هر شهر مؤثر باشد.

در مجموع و به‌عنوان نکته و نتیجه نهایی باید توجه داشت که جست‌وجو یا تعریف معیارهای مناسب کیفیت زندگی به‌سبب پیچیدگی‌های این مفهوم و ابعاد مختلف آن کار ساده‌ای نیست و بایستی شرایط اجتماعی و محیطی محدوده‌ها و شهرهای مورد بررسی به‌خوبی مورد توجه قرار گیرد. زیرا کیفیت زندگی دارای ویژگی‌های مختلف محلی، فردی، اجتماعی، اقتصادی، روانی، محیطی، و حتی سیاسی است؛ آنچه در پژوهش‌های آتی و برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای بهبود کیفیت زندگی بایستی به‌خوبی به آن‌ها توجه شود.

منابع

۱. ابراهیم‌زاده، عیسی و قادرمرزی، جمیل، ۱۳۹۴، تحلیلی بر کیفیت مسکن محلات شهری راهکاری جهت بهبود کیفیت زندگی شهروندان، مطالعه موردی: محلات دهگلان، نشریه جغرافیا و توسعه، س ۱۳، ش ۴۰، صص ۱۳۹-۱۵۶.
 ۲. ارثیا، علیرضا و مهربانی گلزار، محمدرضا، ۱۳۹۷، الگوی توسعه شهری مبتنی بر عناصر طبیعی و ارزش آفرین نمونه مورد مطالعه: مادی‌های اصفهان و ارزش افزوده آن بر بافت همجوار، باغ نظر، دوره ۱۵، ش ۶۲.
 ۳. امیری، فرشاد؛ عبادی، حمید و کریمی، محمد، ۱۳۸۶، مکان‌یابی پست‌های فشارقوی با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی، اولین همایش GIS شهری، دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی، دانشکده مهندسی عمران، صص ۵۲-۹۷.
 ۴. حجازی، نگین؛ فاضل، رضا و وحیدا، فریدون، ۱۳۹۴، بررسی تأثیر منطقه‌عسلبه بر کیفیت زندگی (با رویکرد رشد صنعتی)، فصل‌نامه راهبرد اجتماعی- فرهنگی، س ۴، ش ۱۰، صص ۱۱۳-۸۷.
 ۵. خراسانی مقدم، صبا؛ یزدان‌فر، سیدعباس و حسینی، سیدباقر، ۱۳۹۴، بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی مؤثر بر میزان رضایتمندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله فرحزاد تهران- فرحزاد شمالی)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، س ۴۷، ش ۱، صص ۹۷-۱۱۷.
 ۶. ربانی خوراسگانی، علی و کیانپور، مجید، ۱۳۸۶، مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی: مطالعه موردی شهر اصفهان، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، س ۱۵، ش ۵۸-۵۹، صص ۶۷-۱۰۸.
 ۷. رضوانی، محمدرضا؛ متکان، علی‌اکبر؛ منصوریان، حسین و ستاری، محمدحسین، ۱۳۸۸، توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی (مطالعه موردی: شهر نورآباد، استان لرستان)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دوره ۱، ش ۲، صص ۸۷-۱۱۰.
 ۸. رهنمایی، محمدتقی؛ فرجی ملایی، امین؛ حاتمی‌نژاد، حسین و عظیمی، آزاده، ۱۳۹۱، تحلیلی بر کیفیت زندگی شهری در بابلسر، فصل‌نامه جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، ش ۵، صص ۴۹-۷۶.
 ۹. شاه‌رخی ساردو، صالح و نوری‌پور، مهدی، ۱۳۹۴، بررسی وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در مراکز دهستان‌های شهرستان جیرفت، فصل‌نامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، س ۴، ش ۲، صص ۱۹-۴۰.
 ۱۰. شمعی، علی و شهسوار، امین، ۱۳۹۶، ارزیابی کیفیت زندگی در شهرهای جدید (مطالعه موردی: شهر جدید پردد)، فصل‌نامه جغرافیایی سرزمین، س ۱۴، ش ۵۴، صص ۱-۱۵.
 ۱۱. قائد رحمتی، صفر و جمشیدی، صدیقه، ۱۳۹۴، ارزیابی رابطه بین شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی در روستاهای ادغام‌شده در شهر، مطالعه موردی: محله‌های خیرآباد و عیش‌آباد شهر یزد)، فصل‌نامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۷، ش ۱، صص ۶۳-۸۰.
 ۱۲. قدیری معصوم، مجتبی؛ رضوانی، محمدرضا و حاجیلو، مهدی، ۱۳۹۴، ارزیابی شهرک‌های صنعتی بر کیفیت زندگی نواحی روستایی پیرامونی، مطالعه موردی: شهرک صنعتی شریف شهرستان ابهر، فصل‌نامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۷، ش ۲.
 ۱۳. لطفی، صدیقه، ۱۳۸۸، مفهوم کیفیت زندگی شهری: تعاریف، ابعاد، و سنجش آن در برنامه‌ریزی شهری، فصل‌نامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، س ۱، ش ۴، صص ۶۵-۸۰.
 ۱۴. مرکز آمار ایران، ۱۳۹۶، سالنامه آماری شهرستان کوهستان. <https://www.amar.org.ir>
 ۱۵. نادری‌نژاد، ریحانه؛ غفاری، غلامرضا و مؤمنی، فرشاد، ۱۳۹۷، نفت، کیفیت زندگی، و توسعه در ایران ۱۳۵۰-۱۳۹۰، فصل‌نامه علوم اجتماعی، س ۲۷، ش ۸۰.
16. Ebrahimzadeh, Isa and Ghadarmarzi, Jamil, 2015, An Analysis of the Quality of Urban Urban Housing A way to improve the quality of life of citizens, A case study: Dehgolan neighborhoods, *Development Geography Journal*, Vol 13, No. 40, PP. 52-108.
 17. Erthia, Alireza and Mehrabani Golzar, Mohammad Reza, 2018, Urban Development Pattern Based on Natural and Valuable Elements. Case Study: Isfahan's Madiha and its Additive Value on the Neighboring Textures, *Bagh-e-Nazar*, Vol. 15, No. 62.

18. Amiri, F.; Ebadi, H. and Karimi, M., 2007, Location of High-Level Posts Using Geographic Information System, Khaje Nasir-Al-Din Toosi University, *1st conference on urban GIS, Faculty of Civil Engineering*, PP. 52-97.
19. Hejazi, Negin; Fazel, Reza and Vahida, Fereydoon, 2015, Effect of Assaluyeh region on quality of life (with industrial growth approach), *Journal of Social-Cultural Strategy*, Vol. 4, No. 10, PP. 21-89..
20. Khorasani Moghaddam, Saba; Yazdanfar, Sayed Abbas and Hosseini, Sayed Bagher, 2015, An Investigation on Quality of Life Indicators Affecting the Satisfaction of Residents of Informal Settlements (Case Study: Farahzad Neighborhood Tehran-Farahzad North), *Human Geography Research*, Vol. 47, Issue 1, PP. 97-117.
21. Rabbani Khorasgani, Ali and Kianpour, Majid, 2007, The proposed model for measuring quality of life: a case study in Isfahan, *Faculty of Literature and Humanities*, Vol. 15, No. 58-59, PP. 67-108.
22. Rezvani, Mohammad-Reza; Motakan, Ali-Akbar; Mansoriyan, Hossein. and Satari Mohammad-Hossein., 2009, Development of Indicators to Measure the Quality of Urban Life (Case Study: Noor Abad, Lorestan Province), *Urban and Regional Studies and Research*, No. 2, PP. 87-110.
23. Rahnamaye, Mohammad-Taghi; Faraji-Malaei, Amin; Hatami-Nejad, Hossein and Azimi, Azadeh, 2012, Analyzing the quality of urban life in Babolsar, *Quarterly Journal of Geography and Urban-Regional Development*, No. 5, PP. 49-76.
24. Shahrokhi-Sardou, Saleh and Nouripoor, Mehdi, 2015, Study of status of quality of life indicators in districts of Jiroft city, *Quarterly Journal of Rural Space and Rural Development*, The Year 4, Issue 2, PP. 31-89.
25. Shamaee, Ali and Shahsavar, Amin, 2017, Assessing the quality of life in new cities (Case study: New Town of Parand), *Geography Journal of Territory*, Vol. 14, No. 54. PP. 1-15.
26. Qaed Rahmati, Safar and Jamshidi, Sedigheh, 2015, Evaluation of the relationship between objective and subjective indicators of quality of life in the integrated villages in the city. Case study: Kheyrahad and Eishabad neighborhoods of Yazd city, *Quarterly journal of human geography*, Vol. 47, Issue 1, PP. 1-22.
27. Ghadiri-Masoomsh, Mojtaba; Rezvani, Mohammad Reza and Hajilou, Mehdi, 2015, Evaluation of industrial settlements on the quality of life of rural areas around the periphery, case study: Sharif industrial city, Abhar city, *Quarterly journal of human geography*, Vol. 47, Issue 2.
28. Lotfi, Sedigheh, 2009, The Concept of Urban Quality of Life: Definitions, Dimensions and Measurements in Urban Planning, *Quarterly Journal of Human Geography*, Vol. 1, No. 4, PP. 52-98.
29. Statistical Center of Iran, 2017, Statistical yearbook of Kuhbnan.
30. Naderinejad, Reyhaneh; Ghaffari, Gholamreza and Momeni, Farshad, 2018, Oil, Quality of Life and Development in Iran, 1350- 1350, *Journal of Social Sciences*, Vol. 27, No. 80.
31. Biagia, B.; Gabriela Ladub, M. and Meleddub, M., 2018, Urban Quality of Life and Capabilities: An Experimental Study, *Ecological Economics*, No.150, PP. 137-152.
32. Costanza, R.; Fisher, B.; Ali, S.; Beer, C.; Bond, L.; Boumans, R.; Danigelis, N.L.; Dickinson, J.; Elliott, C.; Farley, J.; Gayer, D.E.; MacDonald Glenn, L.; Hudspeth, T.; Mahoney, D.; McCahill, L.; McIntosh, B.; Reed, B.; Rizvi, S.A.T.; Rizzo, D.M.; Simpatico, T. and Snapp, R., 2007, Quality of life: an approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being. *Ecol. Econ.*, No. 61, PP. 267-276.
33. Das, D., 2008, Urban Quality of Life: A Case Study of Guwahati, *Soc Indic Res*, Vol. 88, PP. 297-310.
34. Discoli, C.; Martini, I.; Juan, G.; Barbero, D.; Dicroce, L.; Ferreyro, C.; and Esparza, J., 2013, Methodology aimed at evaluating urban life quality levels, *Sustainable Cities and Society*, No. 10, PP. 140-148.
35. Dissart. J. and Deller, S., 2000, Quality of Life in the Planning Literature, *Journal of Planning Literature*, No.15, PP. 135-161.

36. Diener, E., 1997, A value based index for measuring national quality of life, *Social Indicators Research*, No. 36, PP. 107-127.
37. Foo, T.S., 2000, Subjective assessment of urban quality of life in Singapore (1997-1998), *Habitat International*, Vol. 24, No. 1, PP. 31-49.
38. Gondos, Borbála, 2014, Relationship between tourism and quality of life- researches at Lake Balaton, Management, *Knowledge and Learning Conferences International*, 25-27 June 2014, Portorož, Slovenia.
39. Kamp, I.; Leidelmeijer, K.; Marsman, G. and Hollander, A., 2003, Urban Environmental Quality and Human Well-Being towards a Conceptual Framework and Demarcation of Concepts, a literature study, *Landscape and Urban planning*, Vol. 65, PP. 5-18.
40. Keles, R., 2012, The Quality of Life and the Environment, *Social and Behavioral Sciences*, Vol. 35, PP. 23-32.
41. Lee, Y. J., 2008, Subjective Quality of Life Measurement in Taipei, *Building and Environment*, Vol. 43, No. 7, PP. 1205-1215.
42. Liu, Ben-Chieh, 1976, *Quality of life indicators in U.S. metropolitan areas: A statistical analysis*, New York, Praeger.
43. Massam, B.H., 2002, Quality of life: Public planning and private living, *Progress in Planning*, No. 58, PP. 141-227.
44. Orrell, Lison; Mckee, Kevin; Torrington, Judith; Sarah, Barnes; Darton, Robin; Netten, Ann and Lewis, Alan, 2013, The relationship between building design and residents quality of life in extra care housing schemes, *Health & place*, Vol. 21, PP. 52-64.
45. Pacione, M., 2003, Urban environmental quality and human wellbeing a social geographical perspective, *Landscape and Urban Planning*, Vol. 65, No. 1-2, PP. 19-30.
46. Rossouw, Stephanie and Pacheco, Gail, 2012, Measuring Non-Economic Quality of Life on a Sub-National Level: A Case Study of New Zealand, *Journal of Happiness Studies*, No. 13, PP. 439-454.
47. Roşu, L.; Corodescu, E. and Blăgeanu, A., 2015, Does geographical location matter? Assessing spatial patterns in perceived quality of life in European cities. *Eur. J. Geogr*, Vol. 6, No. 2, PP. 15-34.
48. Sands, Gary, 2015, Measuring the prosperity of cities, *Habitat International*, No. 45, PP. 1-2.
49. Santos, LD. and Martins, I., 2007, Monitoring Urban Quality of Life: The Porto Experience, *Social Indicators Research*, No. 80, PP. 411-425.
50. Sigit, Y. and Dwiananto, Arifwidodo, 2012, Exploring the effect of compact development policy to urban quality of life in Bandung, Indonesia, *City, Culture and Society*, Vol. 3, Issue 4, PP. 303-311.
51. Sirgy, M.J. and Cornwell, T., 2002, How neighborhood features affect quality of life. *Soc. Indic. Res.*, No. 59, PP. 79-114.
52. Tokarchuk, Oksan; Maurrer, Oswin and Bosnjak, Michael, 2015, Tourism Experience at Destination and Quality of life Enhancement: a Case for Comprehensive Congruity Model, *World Tourism Organization*, september 10, PP. 599-613.
53. Türksever, A.; Nilay, Evcil and Gündüz, Atalik., 2001, Possibilities and Limitations for the Measurement of the Quality of Life in Urban Areas, *Social Indicators Research*, Vol. 53, No. 2, PP. 163-187.
54. Ulengin, B.; Ulengin, F. and Guvenc, U., 2001, A multidimensional approach to urban quality of life: The case of Istanbul, *European journal of operational research*, Vol. 130, No. 2, PP. 361-374.
55. Yigitcanlar, T.; Dur, F. and Dizdaroglu, D., 2015, Towards prosperous sustainable cities: A multiscalar urban sustainability assessment approach, *Habitat International*, Vol. 45, PP. 36-46.